

Translation of Literary Texts: A Study of the Reciprocal Relationship between Language and Culture in Translator Education

Anita Amiri*

Shahid Beheshti University, Iran

Abstract This study aims at improving the literary translation skills of German language and literature students in Iran by presenting effective solutions. The first part of this article elaborates on the concept of ‘everyday culture’ and the considerable implications it has for literature in translator education. The second part shows how different methods can be used to improve translation quality and reflect the cultural context of literary texts. The contribution of the theoretical section acts as a research hypothesis for the translation of Persian literary texts into German. To test the research hypothesis, an experiment with control and experimental groups was conducted. After the experiment, translations were analyzed. The results of this research are important for improving Iranian students’ knowledge while translating Persian literary texts into German.

Keywords: *Persian Literature; Everyday Culture; Cultural Differences; Translation; Translation Skills*

1. Introduction

This paper tries to address why and how culture affects literary texts. The impact of culture on Persian literature has been considerable, which can be observed in various forms in Persian literary texts, including beliefs, idioms, ceremonial phrases, legends, feelings and emotions, forms of address and titles, occasions (holidays, religious ceremonies, etc.) and narrative atmosphere (Amiri, 2017; 2018; Toghiani, 2005; Zulfaqari, 2014).

As long as there is one-to-one or one-to-many correspondence for concepts in the source and target languages, translation is not a challenging activity. The biggest challenge, however, begins with one-to-zero correspondences, where the original language lexicalizes a meaning that the target language cannot (Koller, 2001).

Please cite this paper as follows:

Amiri, A. (in press). Translation of literary texts: a study of the reciprocal relationship between language and culture in translator education. *Language and Translation Studies*, <https://doi.org/10.22067/lts.2022.77917.1145>

Nevertheless, translators can come up with different strategies and methods to yield a translation that is faithful to the original, namely, 1). borrowing, 2). Loan translation, 3). word-for-word translation, 4). transposition, 5). modulation, 6). equivalence and 7). adaptation (Hadadi & Parvan, 2021; Rasul, 2019). Of these strategies, *borrowing*, *modulation* and *equivalence* can be used as effective methods for translating Persian literary texts into German to preserve the otherness of the text and convey the cultural connotation of the original language.

The other three solutions can be employed when the translation aims to keep the originality and convey the cultural meaning of Persian terms: 1) using a supplementary explanation or a short comment within the brackets in the text, 2) using footnotes to explain cultural differences between the two languages and 3) writing an introduction to familiarize the translation readers with the narrative atmosphere of the original story (Reinart, 2009; Solhjoui, 2014). The third solution enables the reader to continue reading the story without interruption.

2. Method

This work is a quantitative pre-study with a pretest-posttest control group design. The study included students of German language and literature, aged between 23 and 36. The participants passed courses on the German language, German literature and German translation (including translating literary texts between Persian and English) at Shahid Beheshti University. These students were chosen on purpose as they met the research criteria; they had to be students of the German language and be able to translate literary texts between Persian and English. The overall goal of the study is to help students acquire knowledge for the translation of literary texts and to improve their intercultural skills. Therefore, final-year students of German languages and literature who had already completed the literary translation course were invited to participate in a course on the translation of Persian literary texts into German. Accordingly, eleven students signed up for the course and seven students in the control group voluntarily took part in the experiment. The research materials included literary sentences from the works of contemporary Iranian writers. These sentences were selected according to the criteria of beliefs, idioms, ceremonial phrases, legends, feelings and emotions, forms of address and titles, occasions and narrative atmosphere. To measure the translation quality, the evaluation criteria of the translation test 'euroexam international' were used. Besides these, the translation methods and solutions for the Persian literary texts were evaluated with scores ranging from 1 to 5. The reason for using this test was to find the differences and yield statistical and analytical analyses. A section was added to the discussion of translation strategies, which does not involve scoring and criteria are only answered with yes or no.

Only seven (of eleven) participants took part in the pretest. The control group received no special strategies. They only had four minutes for each part. They had to send their translation in German to the course instructor via *WhatsApp*. The results

were then collected and evaluated and the statistical analyses of the pretest were carried out. This is followed by the classification of the information according to the criteria of “borrowing”, “modulation”, “equivalence”, “footnote” and “explanation”. An hour after the experiment was carried out, the posttest took place and seven people from the control group were asked to correct their first translations using the above-mentioned strategies (i.e., borrowing, modulation, equivalence, footnotes and explanation). They were then requested to submit their evaluations via *WhatsApp*.

3. Result

The statistical analyses showed that no students used borrowing and footnotes in the pretest to transfer and clarify Persian cultural concepts in their German translation. Only one student made use of the borrowing strategy to translate the word *Nazri* as *Opfergabe* without any further explanation in this context. The analysis also showed that participants mostly used the equivalence strategy to translate phrases. For example, they used the imperative form in German for *Meyl famudan* in Persian. Only one of the students used the explanation strategy to translate the word *garmaba* into German. Therefore, it can be concluded that the translations were not highly satisfactory as the students failed to pay enough attention and did not use effective translation strategies to transfer the cultural layers behind the concepts. Figure 1 summarizes the results of the pretest.

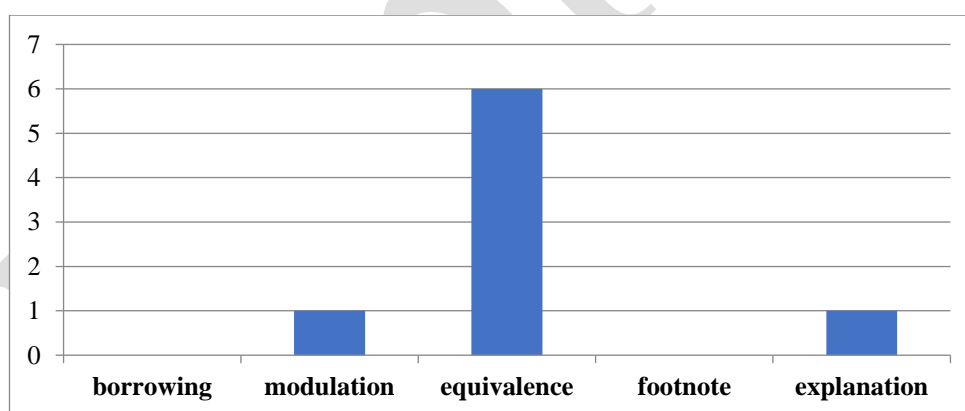

Figure 1. Descriptive Statistics of the Pretest

The results of the posttest showed that the control group significantly outperformed in all the areas in the posttest before the experiment was implemented. All the students benefited from the strategy of borrowing and took advantage of explaining and clarifying the cultural atmosphere through footnotes, for example, for the translation of *Semnou*, *Khazeena* and *Hajifirouz*, which, despite their cultural imprint, successfully conveys the referential content. On the other hand, all the students, except for one, made progress in using the modulation strategy. For

example, they utilized the German word *Opfergabe* for Nazri in Persian and at the same time, they made use of a footnote to clarify the cultural atmosphere. Also, under the influence of the lexical and grammatical potential of the German language, all participants showed significant growth in the translation of Persian cultural expressions and phrases into German. To give an example, they used the imperative mood for *meyl farmudan* and drew on footnotes to clarify figurative meaning and illustrate cultural differences. The German term “vor Wut rot werden” means “become red with rage”, while it becomes “people blush with shame” in Persian. Furthermore, all the students used the strategy of footnotes and explanations to clarify and convey the cultural atmosphere, when it comes to legends, such as the story of *Siavash’s innocence*, feelings, such as shame, nicknames and titles, such as *bibi* instead of grandmother, connotative meanings, like an ominous owl, local occasions, like *Nowruz*, beliefs, such as the story of jinn and fairies or saying bismillah to ward off the jinn. It can also be stated that the control group translated more effectively in the posttest, when it comes to “accuracy and interference” with a major difference. This alone demonstrates the effective role of translation strategies in the cultural layers behind words. Figure 2 shows summarizes the results of the post-test.

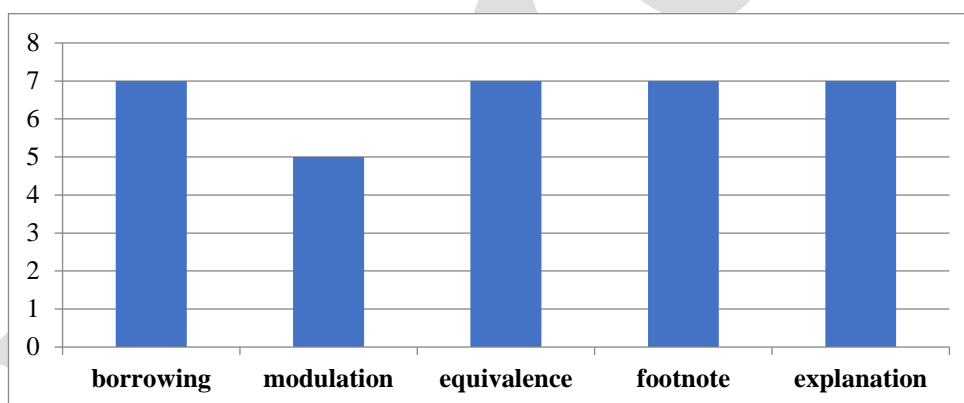

Figure 2. Descriptive Statistics of the Posttest

The most important finding of the present work is that the effective use of translation strategies, especially borrowing, modulation, equivalence, footnotes and parenthetical explanations improves translation quality.

4. Discussion and Conclusion

One of the main goals of this paper was to develop an approach that considers literature as a reflection of culture, and literary texts contain a variety of cultural signs and metaphors, and it can be said that this research plan of this paper is consistent with the results of the research by and Khodaei (2010), Roche (2001) and Turan (2018), who are of the view that a translator serves as a mediator of cultures.

For this reason, the phrases of the concept were selected according to the cultural components that distinguish Persian from other languages (Amiri, 2017; Bilgü, 2008; Götz, 2010; Toghiani, 2014; Zolfaqari, 2014). This research plan of this paper is also in line with the findings of Snell-Hornby (2007) and Dargahi and Haddadi (2017), who called for training German translation students to become competent in intercultural skills. The main difference between the findings of this research and those of previous contributions is that the current paper introduces translation strategies, that ensure that the act of translation is similar to active learning; in other words, the translator must have literary skills and should familiarize themselves with both the source and target languages. That is to say, they should use efficient translation strategies to create appropriate capacities for cultural differences so that authenticity is not lost. Additionally, the results of this work tally with those of Schreiber (1993), Schwarzlose (2008) and Haddadi and Parvan (2021), especially when it comes to the use of different forms of word-for-word, literal and free translation, such as borrowing, modulation and equivalence. In addition, the results of the posttest showed that these strategies—which come to establish authenticity and reflect the cultural atmosphere—had a significant and positive impact on students' translation performance. On the other hand, past research also indicated such strategies as explanations and footnotes to clarify the cultural context (Amiri, 2017; Reinart, 2009; Solhjoo, 2014). The comparison between the pretest and post-test results showed that creative strategies, along with appropriate existing capacities can maintain translation coherence and accuracy and prevent linguistic interference in translations. Based on the results, it is recommended that Iranian translator trainers give due attention to cultural components in their syllabus and use effective and practical methods and strategies to clarify the cultural realities for non-native readers. This research can be of use and value to both students of German language and literature and other students majoring in foreign languages at Iranian universities.

ترجمه متون ادبی: بررسی رابطه متقابل زبان و فرهنگ عامه در حوزه آموزش

ترجمه

آینا امیری*

دانشگاه شهید بهشتی، ایران

چکیده پژوهش حاضر با هدف بررسی و معرفی راهکارهای مؤثر برای بالا بردن سطح مهارت‌های ترجمه ادبی دانشجویان رشته زبان و ادبیات آلمانی در ایران انجام می‌شود. بخش اول این مقاله به تبیین مفهوم فرهنگ، به‌ویژه فرهنگ عامه و تأثیر ژرف آن بر ادبیات و اهمیت پرداختن به تفاوت‌های فرهنگی در حوزه آموزش ترجمه می‌پردازد. بخش دوم شیوه‌های گوناگونی را بررسی می‌کند که می‌توانند در بهبود کیفیت ترجمه و بازتاب بافت فرهنگی متن‌های ادبی مؤثر واقع شوند. از نتایج خلاصه‌شده در بخش نظری در ارائه طرح پژوهشی برای ترجمه متن‌های ادبی از زبان فارسی به آلمانی استفاده خواهد شد. طرح پژوهشی از نوع برگزاری آزمون با گروه کنترل و آزمایش است و در یک جلسه نود دقیقه‌ای انجام می‌شود. پس از اجرای آزمون، ترجمه‌ها، تحلیل و نتایج معرفی می‌شوند. دستاورد این پژوهش معرفی شیوه‌های کارآمد برای ارتقای مهارت‌های ترجمه ادبی و بالا بردن سطح دانش دانشجویان ایرانی درباره اهمیت تفاوت‌های فرهنگی حین ترجمه متون ادبی از زبان فارسی به آلمانی است.

کلیدواژه‌ها: ادبیات فارسی؛ فرهنگ عامه؛ تفاوت‌های فرهنگی؛ ترجمه؛ مهارت‌های ترجمه

۱. مقدمه

رابطه ژرف میان فرهنگ عامه و ادبیات و بررسی تأثیر این رابطه بر ترجمه از موضوعاتی است که مترجمان و بسیاری متخصصان و منتقدان از جنبه‌های مختلف به آن پرداخته‌اند. در رشته زبان و ادبیات آلمانی در ایران، واحدهایی مختص ترجمه متون ادبی وجود دارد. با وجود تأکید بر لزوم پرداختن به تفاوت‌های فرهنگی و تبیین معیارها و مهارت‌های ترجمه در این واحدها، همواره شاهد مشکلاتی در ترجمه هستیم که از تأثیرپذیری عمیق ادبیات از فرهنگ عامه نشئت

می‌گیرند (درگاهی و حدادی، ۱۳۹۷). از این منظر می‌توان مطالعه حاضر را زیرمجموعه‌ای از فرایند ترجمه در نظر گرفت. به‌منظور ورود به این بحث، در گام نخست آشنایی با بیان مسئله ضروری می‌نماید که در ذیل به آن پرداخته می‌شود.

متن‌های ادبی به لحاظ شکل، محتوا و مقاصد ارتباطی با سایر متون متفاوت‌اند. به سخنی دیگر می‌توان آنها را حاصل مراوده فردی نویسنده با امکانات بیانی و جهان فرامتنی دانست. درحالی‌که خصیصه بارز متون علمی استفاده مدام از عبارات‌های خنثی، تخصصی، دقیق و مرتبط با موضوع مقاله و نیز اجتناب از به‌کارگیری اصطلاحات تداعی‌کننده است. متن‌های ادبی دربرگیرنده شمار زیادی از نشانه‌های نمادین یا تمثیلی هستند که گاه معانی مبهمی دارند و گاه به بافت‌های برون‌متنی ارجاع می‌دهند (خدایی، ۱۳۹۰). افزون بر این متن‌های ادبی تا حد زیادی دارای بار فرهنگی‌اند (امیری، ۲۰۱۷) که اساساً ریشه در نشانه‌ها و گداهایی منحصربه‌فرد برگرفته از یک بافت فرهنگی خاص دارند (خدایی، ۱۳۹۰) تا جایی که مترجم متون ادبی مجبور است، همواره در رابطه با ابعاد مختلف معنایی، تصمیمات زیادی اتخاذ کند و درعین‌حال در جهت شفاف‌سازی جنبه‌های گوناگون اجتماعی فرهنگی برای خواننده بومی گام بردارد. نقش مترجم در این قسمت همانند انسانی است که علاوه بر برگردان متن، درهای فرهنگ را به روی مردم و دیگر اجتماعات بیگانه یا متفاوت باز می‌کند. هر مترجمی درواقع نقش میانجی فرهنگی^۱ را بازی می‌کند که موظف است ابتدا نشانه‌ها و گداهای منحصربه‌فرد فرهنگی را درک و تفسیر کند و سپس تصمیم بگیرد چگونه می‌تواند عناصر بومی متن ادبی را که تنها با هنجارهای فرهنگی همان زبان مطابقت دارند با منابع موجود در زبان مقصد هماهنگ کند (خدایی، ۱۳۹۰)؛ بنابراین، ترجمه چیزی نیست که تنها در سطح واژگانی بماند، بلکه درک مفاهیم معمولاً نسبتی مستقیم با شناخت مؤلفه‌های فرهنگی، دینی و نیز فضای اجتماعی برهه‌های زمانی مختلف دارد. ازاین‌رو می‌توان گفت، همه چالش‌های ترجمه در اثر ساختارهای پیچیده دستوری به وجود نمی‌آیند، بلکه بخش اعظمی از مشکلات مربوط به مفاهیم دارای بار خاص فرهنگی و اجتماعی می‌شوند که در زبان بیگانه برای آنها معادل یک‌به‌یک وجود ندارد

---

1. cultural mediator

(امیری، ۲۰۱۷). به همین نسبت، برخلاف آموزش زبان که در آن پیوسته به دنبال معرفی کنش گفتارهای اصلی و استفاده اصیل^۱ از آنها در موقعیت‌های زندگی روزمره^۲ هستیم، در ترجمه، به‌ویژه ترجمه متون ادبی، حفظ اصالت^۳ و اعتبار نویسنده و نیز توجه به بافت خاص فرهنگی-اجتماعی زبان مبدأ و هم‌زمان داشتن نگاه جامع به جهان‌بینی و درک خواننده اثر ترجمه‌شده در زبان مقصد از اهمیت به‌سزایی برخوردار است (امیری، ۱۳۹۹).

از سوی دیگر، «تردیدی در این واقعیت وجود ندارد که ترجمه یک متن را موقعی می‌توان مطلوب قلمداد کرد [...] که متن زبان مبدأ بدون هرگونه تغییر و حذف و یا اضافه [...] چه در فرم و چه در محتوا [...] به زبان مقصد انتقال یابد و تأثیر آن نیز حفظ شود» (حدادی و پروان، ۱۳۹۷، صص. ۳-۴). «اما فرایند این انتقال با توجه به تفاوت ساختاری زبان‌ها و اختلافات فرهنگی که ریشه در تفکر ملل مختلف جهان دارد، بسیار سخت و در مواردی با اما و اگرهایی چند روبه‌رو بوده است و به همین دلیل حتی برخی از متفکران به تحقق ترجمه به دیده شک و تردید می‌نگرند و محصولات ترجمه را زیر سؤال برده‌اند» (حدادی و پروان، ۱۳۹۷، ص. ۳). یکی از مهم‌ترین گزاره‌ها درباره این مهم می‌تواند نگاه گذرا و کم‌عمق مترجم به بحث ارتباط ژرف میان ادبیات و فرهنگ باشد، زیرا شمار افراد زبده‌ای که با داشتن تسلط کافی بر مؤلفه‌های فرهنگی هر دو زبان، قادر باشند ترجمه‌ای اصیل به وجود آورند و اشتیاق به فرهنگ اصیل زبان مقصد را در خواننده بیدار کنند، بسیار محدود است (مرادی و همکاران، ۲۰۱۳). از این جهت نگارنده بر آن است تا در این مقاله با در نظر گرفتن پیوند عمیق میان ادبیات و فرهنگ عامه و جنبه‌های مختلف این تأثیر بر ترجمه، به‌خصوص ترجمه از زبان فارسی به آلمانی به بررسی مشکلات ترجمه از دو مقوله مهم پردازد: الف) عدم برابری یک‌به‌یک بین اجزای زبانی متن زبان مبدأ و مقصد؛ ب) انتقال فضای روایی فرهنگی که داستان در آن روایت می‌شود.

-
1. authentic
  2. lifelike situations
  3. authenticity

حال، بنا بر اهمّیت قضیه پرسش‌های اصلی عبارت‌اند از:

- در مبحث رابطه میان ادبیات و فرهنگ کدام مؤلفه‌ها اهمّیت بیشتری دارند و تا چه حد می‌توانند ترجمه متون ادبی از زبان فارسی به آلمانی را تحت تأثیر قرار دهند؟
- به یاری چه راهکارها و شیوه‌های آموزشی می‌توان درک ابعاد فرهنگی متن ادبی را آسان و مشکلات ترجمه را رفع کرد؟

۲. پیشینه پژوهش

۲.۱. فرهنگ، ادبیات و ترجمه

سخن اصلی این پژوهش، بررسی رابطه ژرف میان ادبیات فارسی با فرهنگ، به‌ویژه فرهنگ عامه و تأثیر این رابطه بر ترجمه از زبان فارسی به آلمانی است و تاکنون تحقیقات متعددی در این زمینه انجام شده است؛ از جمله خدایی (۱۳۹۰) در مقاله خود درباره چالش‌های ترجمه متون ادبی، ضمن تبیین مفهوم ترجمه و تمایز میان وجوه نظری و عملی آن با یکدیگر، توانایی ترجمه ادبی را در واسطه‌گری میان فرهنگ‌های گوناگون و تکوین نوعی «هرمنوتیک فرهنگی» می‌داند. به باور او الهام‌پذیری از نشانه‌شناسی فرهنگی^۱ که به بررسی انواع نشانه‌ها و عوامل فرهنگی قابل تفسیر می‌پردازد، جزوی ناگسستنی از فرایند ترجمه به‌شمار می‌آید و بایسته است که مترجم حین برگردان اثر از زبان مبدأ به مقصد، توجه کافی به نشانه‌ها و تعبیر آنها در جهت روشن‌سازی ابهام‌های متأثر از گوناگونی فرهنگی برای خواننده غیربومی مبذول دارد (خدایی، ۱۳۹۰).

امیری (۲۰۱۷) از رابطه عمیق میان زبان، دین و فرهنگ و چالش‌های حاصل از این رابطه برای مترجمان سخن به میان آورده و بر این عقیده است که بیشتر متن‌ها، از جمله آثار ادبی جلوه‌ای تمام‌عیار از نشانه‌های فرهنگی-دینی هستند؛ بنابراین مترجم موظف است حین برگردان متن‌ها به زبان بیگانه، تمهیداتی حرفه‌ای برای رفع ابهام در ذهن خواننده غیربومی بیندیشد. در همین راستا، طغیانی (۱۳۸۴) نیز در پژوهش خود نشان داده است که فرهنگ و ادبیات با همه

تلقیات گوناگونی که دارند همدیگر را تحت تأثیر قرار می‌دهند و تقویت می‌کنند. او ضمن معرفی عناصر اساسی فرهنگ با در نظر گرفتن مهم‌ترین مؤلفه آن، یعنی دین و مذهب، جنبه‌های مختلف این تأثیر را بر ادبیات، به‌خصوص ادبیات فارسی بررسی کرده است. البته، در این پژوهش در خصوص رابطه متقابل زبان و فرهنگ عامه و تأثیر آن بر فرایند ترجمه، توضیحی همراه مثال‌های عینی نیامده است. درگاهی و حدادی (۱۳۹۶) هم در تحقیقات خود با نظر به اینکه «ترجمه نوعی خاص از ارتباط بین‌فرهنگی» است، استفاده از راهکارهای کاربردی و قابل اتخاذ به‌منظور انتقال توانش بین‌فرهنگی به دانشجویان رشته مترجمی زبان آلمانی دانشگاه تهران را ضروری دانسته و برآنند که کسب این توانش توسط دانشجویان، گام مهمی در جهت بهبود مهارت‌های ترجمه‌ای این افراد در دانشگاه‌های ایران به‌شمار می‌رود؛ اما این در این مطالعه نیز به رابطه میان ادبیات و فرهنگ و ضرورت کسب اطلاع از تفاوت‌های فرهنگی و مهارت‌های لازم برای ترجمه متن‌های ادبی پرداخته نشده است. البته، حدادی و پروان (۱۴۰۰) پژوهش جامع دیگری درباره ترجمه متون ادبی انجام داده‌اند. در این تحقیق پژوهشگران پس از تبیین ویژگی‌های متون مختلف و تقسیم‌بندی آنها بر پایه ویژگی‌ها، راهبردها و دستورالعمل‌های نسبی برای ترجمه به معرفی مهم‌ترین چالش‌ها، مانند ساختار نحوی متن، نگرش و سبک فکری نویسنده که متن با آن موجودیت پیدا می‌کند و نیز تفاوت مفاهیم فرهنگی که نوع منظور آنها در زبان‌ها و فرهنگ‌های مختلف مشابه است، پرداخته‌اند. چکیده مقالات نام‌برده مبین دو نکته اساسی است: ۱- ادبیات هر کشور در ابعاد گسترده تحت تأثیر گزاره‌های فرهنگی آن اقلیم است؛ ۲- توجه به بافت فرهنگی متون حین ترجمه از زبان مبدأ به مقصد بسیار حائز اهمیت بوده و لازم است مترجم همواره این نکته را مد نظر داشته باشد.

پژوهش حاضر از حیث موضوع، یعنی بررسی رابطه ادبیات فارسی و فرهنگ عامه و تأثیر آن بر ترجمه از فارسی به آلمانی و نیز به‌منظور بهبود کیفیت ترجمه ادبی دانشجویان رشته زبان و ادبیات آلمانی، تحقیقی نو به‌شمار می‌آید و تاکنون پژوهشی در این زمینه به‌صورت کتاب، رساله یا مقاله به چاپ نرسیده است. از این‌رو، در ادامه به بررسی تأثیر جنبه‌های مختلف

فرهنگ عامه بر ادبیات فارسی پرداخته می‌شود. سپس با توجه به هدف مقاله راهکارهای مؤثر و کاربردی برای ترجمه متون ادب فارسی به آلمانی را مورد مطالعه و بررسی قرار می‌گیرد.

۲.۲. تأثیر جنبه‌های مختلف فرهنگ عامه بر ادبیات

رابطه میان ادبیات و فرهنگ عامه و تأثیرات متقابل این دو بر یکدیگر، امری است که همواره از زمان پیدایش نخستین متون ادبی تا به امروز وجود داشته است. ادبیات عامه یا فولکلور در هر کشوری جزئی از شرح احوال آن ملت است و مطالعه این عناصر تحول فکری و اجتماعی آنها را روشن می‌کند (پشت‌دار و همکاران، ۱۴۰۰). آثار ادب ایرانی، به‌ویژه ادبیات معاصر از سال‌ها پیش با بهره‌گیری از فرهنگ عامه بستر مناسبی برای بازگویی مضامین گوناگون از زندگی روزمره مردم اقلیم‌های خاص بوده است. منظور از ادبیات عامه همان ادبیاتی است که به‌صورت غیر مکتوب در میان مردم رواج دارد و به ادبیات شفاهی نیز موسوم است. این نوع ادبیات که به‌صورت شعر و داستان رواج دارد بعدها به‌صورت مکتوب در آمده، اما شکل سنتی و عامیانه خود را حفظ کرده است. فرهنگ عامه با وجود اینکه سرچشمه علمی ندارد، اما تجربه‌گرایی آن را نمی‌توان انکار کرد (پشت‌دار و همکاران، ۱۴۰۰). فرهنگ عامه یا روزمره، در حقیقت به‌مثابه نظامی همه‌شمول و همگانی و درعین‌حال تعیین‌کننده برای همه افراد جامعه، نهاد یا گروه‌های مشخص می‌ماند که بر پایه نمادهایی خاص شکل می‌گیرد و در آن جامعه، نهاد یا گروه تداوم می‌یابد. این نظام همچنین بر ادراک، اندیشه، ارزیابی و رفتار تمام اعضا تأثیر می‌گذارد و ویژگی بارز تعلق هر یک از افراد به جامعه است. به‌عبارت‌دیگر، فرهنگ عامه قلمروی از آداب رفتاری را بنیان می‌دهد که افراد متعلق به یک جامعه آنها را رعایت می‌کنند (امیری و فیروزآبادی، ۱۳۸۹). از سوی دیگر، ادبیات معاصر یکی از جلوه‌های بارز فرهنگ عامه است که در آن پیوند ژرف زبان و فرهنگ عامه را نیز می‌توان به‌خوبی بازشناخت (امیری، ۲۰۱۷). به‌ویژه، داستان‌های معاصر نوعی از ادبیات هستند که از اوایل قرن اخیر مطرح شده‌اند و نویسندگانی که در شرایط اجتماعی و فرهنگی این عصر به دنیا آمده و در آن تربیت یافته‌اند، از تأثیرات آن بر آثار ادبی خود بی‌بهره نمانده‌اند. در این ارتباط، تأثیر مستقیم فرهنگ عامه در ادبیات فارسی، بسیار عمیق و گسترده است و این تأثیر را می‌توان به شکل‌های مختلف در متون ادب فارسی مشاهده کرد.

تاکنون از منظر رابطه متقابل میان زبان و فرهنگ عامه (امیری و فیروزآبادی، ۱۳۸۹؛ امیری، ۲۰۱۷؛ امیری، ۲۰۱۸؛ ذوالفقاری، ۱۳۹۴) و نیز تأثیر این رابطه بر ادبیات (طغیانی، ۱۳۸۴) پژوهش‌های پراکنده و گوناگونی انجام گرفته است. از مجموع بررسی‌های انجام‌شده می‌توان به دسته‌بندی زیر اشاره کرد:

- باورها و اعتقادات عامیانه؛
- معنای مجازی؛
- تعارفات؛
- افسانه‌ها؛
- احساسات؛
- القاب و عناوین؛
- مناسبت‌ها (اعیاد، مراسم مذهبی و غیره)؛
- فضای روایی (امیری و فیروزآبادی، ۱۳۸۹؛ امیری، ۲۰۱۷؛ امیری، ۲۰۱۸؛ ذوالفقاری و طغیانی، ۱۳۸۴).

۲.۲.۱. باورها و اعتقادات عامیانه

(باورهای هر قوم با فرهنگ آن قوم ارتباط مستقیم دارد. باورها بنیادی‌ترین مبانی جهان‌بینی انسان را در خود دارند. با تحوّل باورها، فرهنگ نیز گرایش و سمت‌وسوی دیگری به خود می‌گیرد) (ذوالفقاری، ۱۳۹۴، ص. ۵). «باورهای عامیانه، جلوه‌ای از فرهنگ عامه یا فولکلور هستند [...] و درعین‌حال بیانگر شیوه‌های زندگی و چگونگی تفکر و مهم‌ترین منشأ بایدها و نبایدهای انسان‌ها» (ذوالفقاری، ۱۳۹۴، ص. ۹). باورها خاستگاه فرهنگی دارند و «چیزهایی هستند که از زمان کودکی (و حتی پیش از آن) از دیگران شنیده‌ایم و از منابعی چون محیط، وقایع، دانش، تجربیات پیشین، تصوّرات و غیره دریافت کرده‌ایم و به‌مرور در ذهن و نهاد ما شکل واقعی یافته و به حقیقت تبدیل شده‌اند» (ذوالفقاری، ۱۳۹۴، ص. ۱۷). «برای مثال، نذری دادن یکی از باورهای دینی و آیینی مردم ایران است که به مناسبت‌های مختلف، از جمله برآورده شدن حاجت‌ها انجام می‌شود» (ذوالفقاری، ۱۳۹۴، ص. ۱۰۸۷). نمونه ادبی توصیف

این آیین به دفعات در متن‌های مختلف ادبیات معاصر به چشم می‌خورد؛ به‌طور مثال، داستان *سمنویزان* (۱۳۹۵) نوشته جلال آل احمد ماجرای پختن سمنوی نذری توسط زن‌هایی است که به دنبال برآورده شدن حاجات خود هستند. حین خواندن این داستان متوجه می‌شویم که یکی از این زن‌ها باردار نمی‌شده و شوهرش بر سرش هوو آورده است و با نذرونیاز از خداوند می‌خواهد که بچه‌هویش که سوگلی شوهر هم شده سقط شود. در همین توضیح کوتاه از کل داستان با عباراتی مانند «هوو» در اصطلاح زن دوم (ذوالفقاری، ۱۳۹، ص. ۱۱۲۲) و «سوگلی» به معنای محبوب یا عزیزدردانه، برگرفته از محبوب‌ترین زن حرم‌سرا (فرهنگ معین ذیل واژه) روبه‌رو هستیم که هر یک به‌تنهایی بار فرهنگی دارند و از این‌رو می‌توانند فرایند ترجمه را با مشکل مواجه کنند.

۲.۲.۲. معنای مجازی

از دیگر شاخص‌های مهم در بررسی رابطه بین ادبیات و فرهنگ، معنای مجاز است. «درک بار فرهنگی مفاهیم یا به عبارتی تداعی معانی که به‌طور معمول بازتاب آنها را در اعمال و اندیشه‌های هر فرد به‌وضوح می‌توان دید، مستقیماً برگرفته از یک نظام فرهنگی تعیین‌کننده برای هر جامعه است» (امیری و فیروزآبادی، ۱۳۸۰، ص. ۱۰۵). همه مفاهیم، حتی آن دسته از واژه‌ها که استفاده از آنها در طی زندگی روزمره کاملاً ساده و خالی از مشکل به نظر می‌رسند، نه‌تنها از نظر بار فرهنگی خنثی نیستند، بلکه قادرند تفاوت‌های فاحش‌تری را بیان کنند (امیری و فیروزآبادی، ۱۳۸۰). به‌طور مثال، رنگ قرمز در هندوستان نماد خلوص است و به همین جهت در مراسم مبارک نظیر ازدواج، تولد فرزندان و جشن‌های هندوان به کار می‌رود، درحالی‌که در بسیاری دیگر از فرهنگ‌ها بیشتر از رنگ سفید به‌عنوان نمادی برای صلح، زندگی و خوشحالی و نیز برای مراسم شادی و ازدواج استفاده می‌شود (شکوهی بیدهندی و همکاران، ۱۳۹۱). نمونه‌ای دیگر، واژه «دخمه» است، جایی که در زیرزمین درست می‌کنند و جسد مرده را در آنجا می‌گذارند (فرهنگ فارسی عمید، ذیل واژه). دخمه امروزه بیشتر کاربرد مجازی دارد و به مکانی تنگ و تاریک اطلاق می‌شود؛ اما شوم انگاشتن این واژه در حقیقت ریشه در باورهای زرتشتیان دارد، زیرا ایرانیان باستان، دخمه‌ها یا همان گورها را مکانی ناپاک می‌دانستند

و اعتقاد داشتند که نیروهای بدی انگره مینو از وجود مردگان برای تقویت قوای خود بر ضد اهورامزدا استفاده می‌کردند (گرابنر-هایدر و پرنر، ۲۰۰۴). نمونه ادبی این مثال را می‌توان در جمله‌ای از داستان *اسب‌ها، اسب‌ها از کنار یکدیگر*، نوشته محمود دولت‌آبادی یافت: «با دیدن چرخ گاری درون دخمه‌ای بی‌اختیار به آنجا وارد می‌شود. دخمه‌ای که درش رو به کسی بسته نیست» (دولت‌آبادی، ۱۳۹۹، ص. ۵۵). در اینجا نیز دخمه در معنای مجازی خود می‌تواند حین ترجمه از زبان فارسی به آلمانی مشکل‌ساز شود.

۲.۲.۳. تعارفات

«در ایران تعارف بخشی جدایی‌ناپذیر از ارتباطات فارسی‌زبانان به‌عنوان روشی برای رعایت ادب و احترام و مهربانی به دیگران تلقی می‌شود» (بابایی شیشوان و شریفیان، ۲۰۱۶، ص. ۸۳). تعارف کردن تا حد زیادی تحت تأثیر هنجارهای اجتماعی ایرانی قرار دارد که به‌وضوح در تمامی ابعاد زندگی روزمره مردم رسوخ کرده و هدف از آن کسب و حفظ ارزش‌های اجتماعی مثبت برای خویشتن است (فایکا، ۱۳۹۵). تعارفاتی که فارسی‌زبانان در پاسخ به دعوت به صرف خوراک یا نوشیدنی می‌کنند، مانند «خیلی ممنون، دست شما درد نکند، قربان شما، شرمند می‌کنید و...» ممکن است به دلیل عدم شفافیت و وضوح کافی از دید گویشوران غیرفارسی‌زبان، همچون آلمانی‌زبان‌ها ناآشنا به نظر برسند، زیرا آنها در چنین شرایطی در مقایسه با ایرانی‌ها هنگام پاسخ به تعارفات قاطعیت کلام و وضوح بیشتری را در سخنان خود ابراز می‌کنند (میرزاسوزنی، ۱۳۹۷). نمونه‌های ادبی این ماجرا را می‌توان در *کباب‌غاز*، داستان کوتاهی از جمال‌زاده یافت:

بر تعارف و خوش‌زبانی افزوده گفتم چرا نمی‌آیی بنشین؟ [...] از این باقلا نوش جان کن که سوغات یزد است. [...] محض خاطر من هم شده فقط یک لقمه میل بفرمایید که لااقل زحمت آشپز از میان نرود. [...] من هرچه اصرار و تعارف می‌کنم تو بیشتر امتناع می‌ورزی (جمال‌زاده، ۱۳۰۷، ص. ۲۰).

1. Grabner-Haidner & Prenner

2. Faika

«نوش جان کردن»، «محض خاطر من» و «میل فرمودن» جزو عبارتهایی هستند که تحت تأثیر هنجارهای اجتماعی به‌عنوان تعارف‌های مرسوم وارد زبان روزمره شده و با مرور زمان جای خود را در ادبیات هم باز کرده‌اند. همچنین در ادامه می‌بینیم، در رسم ایرانی تعارف صرف غذا و نوشیدنی از سوی میزبان و رد درخواست از طرف مهمان تا چند بار جزو ادب و رعایت آداب مهمانداری و حفظ ارزش‌های اجتماعی مثبت برای هر دو طرف به‌شمار می‌آید (آزادارمکی و بیکران بهشت، ۱۳۸۹). از این رو تعارفات در زبان فارسی بار فرهنگی سنگینی دارند و به‌ندرت می‌توان حین ترجمه به زبان‌های دیگر نمونه و جایگزینی برای آنها یافت کرد.

۲.۲.۴. افسانه‌ها

افسانه گونه‌ای از ادبیات شفاهی است که انعکاس آن در زبان و فرهنگ هر ملت، از جمله ایرانی‌ها به‌وضوح قابل مشاهده است. «افسانه قصه‌ای است حاوی سرگذشت یا رویدادی خیالی از زندگی انسان‌ها [...] که با رمزها و رازها و گاه مقاصد اخلاقی و آموزشی توأم است» (ذوالفقاری و باقری، ۱۳۹۲، ص. ۷). وجه ممیز افسانه‌ها شناخته بودن آنها نزد اکثر مردم یک کشور است (ذوالفقاری و باقری، ۱۳۹۲). به‌طور مثال، یکی از مهم‌ترین، مشهورترین و پُرونق‌ترین افسانه‌های ایرانی افسانه پهلوانی رستم است و شرح هفت‌خوان، موضوعی که از جمله مهدی اخوان ثالث در شعری حماسی با عنوان «خوان هشتم» (اخوان ثالث، ۱۳۹۴، ص. ۳۰۹) به آن اشاره کرده و در آن مرگ ناباورانه رستم و اسب وفادارش رخس را به تصویر می‌کشد:

هفت‌خوان را زاد سرو مرو

[...] روایت کرد

خوان هشتم را

من روایت می‌کنم اکنون (اخوان ثالث، ۱۳۹۴، ص. ۳۰۹).

نکته حائز اهمیت درباره این اثر معاصر این است که ماجرای هفت‌خوان برای بیشتر خوانندگان بومی تا حد زیادی آشکار است، از این رو نیاز به تأمل و تفکر درباره شخصیت‌های ماجرا ندارند. حال، چنانچه بخواهیم همین اثر را از زبان فارسی به آلمانی ترجمه کنیم نیاز به

روشنگری دارد، زیرا لازم است خواننده غیربومی را با شخصیت و مفاهیم افسانه‌ای مانند رستم، رخس و هفت‌خوان آشنا کنیم و در غیر این صورت انتقال محتوا و اصالت تا حد زیادی دچار خدشه می‌شود.

۲.۲.۵. احساسات

درک این واقعیت که عواطف و احساسات دارای پیوندی عمیق با فرهنگ هستند، ممکن است در وهله اول کمی دشوار به نظر برسد. درحالی‌که چون ما اغلب کنترلی بر احساسات و کنش‌های عاطفی خود نداریم، بروز بسیاری از رفتارها خودبه‌خود و کاملاً طبیعی به نظر می‌رسند. احساسات در انواع مختلف مانند ترحم، شادی، شرم و غیره در بستر اجتماعی و فرهنگی شکل می‌گیرند. برخی از پرسش‌هایی که هنگام مقایسه فرهنگ‌ها با یکدیگر مطرح می‌شوند، عبارت‌اند از: کدام رویداد باعث بروز کدام رفتار یا احساس در یک فرهنگ خاص می‌شود؟ احساسات چگونه تفسیر و بیان می‌شوند؟ کدام بیان فیزیکی به‌عنوان واکنش به کدام احساس در نظر گرفته می‌شود؟ مثلاً گریه از سر غم، شرم یا خوشحالی؟ (ارل و گومیش، ۲۰۱۷). به‌علاوه، بیان احساس می‌تواند بسته به بافت فرهنگی صورت‌زبانی هم به خود بگیرد و بنابراین موجب پیدایش عبارات و اصطلاحاتی شود که در زبان بیگانه معادل و جایگزینی برای آنها وجود ندارد. نمونه ادبی این جریان را می‌توان در داستان *محلل* (۱۳۱۱) نوشته صادق هدایت به‌وضوح دید: «آن وقت از دهنم در رفت کفر گفتم، کفر خیال کردم. نه زبانم لال، در خوبی خدا که شکی نیست» (هدایت، ۱۳۱۱، ص. ۱۵۲). «کفر گفتن، کفر خیال کردن و زبانم لال»، هر سه عبارت‌هایی هستند که در نتیجه راه دادن شک به دل و احساس گناه به زبان می‌آیند و می‌توانند در هنگام برگردان اثر ادبی مترجم را با مشکل یافتن مفاهیم مشابه در زبان مقصد روبه‌رو کنند.

۲.۲.۶. القاب و عناوین

در ایران علاوه بر القابی نظیر دکتر یا پروفیسور که برای مردم در بیشتر فرهنگ‌ها شناخته‌شده هستند، از عناوینی استفاده می‌شود که بار فرهنگی منحصربه‌فردی دارند و به‌راحتی در زبان

بیگانه معادل یا جایگزینی برای آنها یافت نمی‌شود. به‌طور مثال «جناب» برای مردان و «سرکار» برای زنان، «استاد» برای مدرس دانشگاه، «اوسا» شکل مخفف استاد که پیش از نام کوچک یا پیشه کسان می‌نشیند، مثل «اوسا کریم»، یا «اوس نجار» یا «میرزا» به‌عنوان لقب برای افراد باسواد از جمله عناوینی هستند که به تصویر کشیدن بار فرهنگی‌شان به سایر زبان‌ها دشواری‌های خاص خودش را دارد (امیری، ۲۰۱۸). در همین راستا، مؤلفه‌ای دیگر برای نشان دادن رابطه متقابل میان فرهنگ عامه و زبان و ورود آن به ادبیات نام‌ها و القاب مذهبی هستند که البته دارای بار دینی فرهنگی هستند، از جمله می‌توان از «حاجی‌آقا»، «کربلایی» و «مشهدی» یاد کرد. این لقب‌ها به‌ترتیب پس از زیارت خانه خدا، حرم امام حسین (ع) و حرم امام رضا (ع) به فرد اطلاق می‌شوند. یافتن معادل برای این مفاهیم در زبان‌های دیگر کاری بس دشوار است (امیری، ۲۰۱۷). نمونه بارز ادبی برای مثال‌های فوق را می‌توان در کتاب *دایی جان ناپلئون* نوشته ایرج پزشک‌زاد (۱۳۴۹) یافت با القابی نظیر «جناب» یا «داداش سرهنگ»، «مش قاسم»، «اسدالله میرزا». جناب، مش (مشهدی) و میرزا هر سه جزو لقب‌هایی به‌شمار می‌آید که به لحاظ فرهنگی خشتی نیستند و می‌توانند مترجم را با چالش یافتن جایگزین یا انتقال بار فرهنگی در زبان بیگانه روبه‌رو کنند.

۲.۲.۷. مناسبت‌ها (اعیاد، مراسم مذهبی و غیره)

در ایران اعیاد و مناسبت‌های ملی و مذهبی همچون نوروز، یلدا، عید فطر و عید قربان با قدمتی چندهزارساله، ریشه در باورهای دینی فرهنگی دارند و می‌توان رد پای آنها را همه‌جا به‌وضوح مشاهده کرد. بنا بر اعتقاد ایرانیان باستان، عید نوروز با گروهی از ایزدان به نام «ریپهون» نگاهبان گرماهای روی زمین ارتباط دارد. این گروه از خدایان با زایایی پیوندی ناگسستنی دارند که زمستان‌ها به زمین سفر می‌کنند و با آغاز بهاران، به روی زمین بازمی‌گردند و به طبیعت جانی تازه می‌بخشند (آموزگار، ۱۳۸۶)؛ بنابراین، برخلاف بسیاری دیگر از کشورها که آغاز سال نو را در میانه زمستان جشن می‌گیرند، در ایران مردم با شنیدن نوروز به روز اول فروردین و فصل بهار فکر می‌کنند. به همین نسبت باورها و تعداد زیادی واژه و عبارت در زبان و ادبیات فارسی وجود دارند که با نوروز و آغاز فصل بهار در ایران رابطه ژرف دارند،

مانند «هفت سین»، «حاجی فیروز»، «خانه تکانی». مثال ادبی بارز برای نروز را در داستان شهری چون بهشت (۱۳۴۰)، نوشته سیمین دانشور می توان به خوبی مشاهده کرد:

وقتی ماشین مدرسه ترمز کرد، تد و جان برگشتند و رفتند سر وقت حاجی فیروز. روی هم رفته از همه چیز حاجی فیروز خوششان آمد. از لباس قرمز، از کلاه بوقی، از صورت سیاه، از صدای دایره زنگی و از آوازش و بعد از کنجکاوای زیاد فهمیدند که حاجی فیروز پیش از عید ایرانی ها پیدایش می شود، اما هنوز زمستان بود و حاجی فیروز آمده بود (دانشور، ۱۳۴۰، ص. ۳۴).

در این جملات حاجی فیروز و تک تک عناصر مرتبط با وی بار فرهنگی دارند و می توانند حین برگردان متن به زبان بیگانه مشکل آفرین باشند.

۲.۲.۸ فضای روایی

سؤالی که در این قسمت با آن روبه رو هستیم، این است که چگونه فضای روایی می تواند بر ترجمه و تأثیر آن بر درک خواننده تأثیرگذار باشد. مادامی که متن تنها حاوی توصیفات تجربی و به تصویر کشیدن های عینی باشد، ترجمه به زبان مقصد چندان مشکل ساز نیست. مشکل اصلی مربوط به تصاویر ذهنی است که در ارتباط مستقیم با ایده ها، ادراکات و ارزش های خاص فرهنگی هستند و نمی توانند در غالب یک ترجمه ساده به زبان مقصد منتقل شوند. هرچه فاصله فرهنگی بین کنشگران در زبان مبدأ و خوانندگان در زبان مقصد بیشتر باشد، نیاز به شفاف سازی زمینه ای که کنشگران و کنش هایشان در آن قرار دارند، بیشتر می شود (امیری، ۲۰۱۷). نمونه بارز این امر را می توان در داستان *سوسو* نوشته جلال آل احمد بازشناخت: پس از آنکه مرد جوانی برای انجام غسل واجبش پا به گرمابه می گذارد، خواننده با صحنه هایی روبه رو می شود که به صورت واضح با باورهای مردم عامه نسبت به جنّ و پری سروکار دارد:

غلامعلی خان سلانه سلانه از پله های حمام بالا آمد [...] داخل حمام تاریک بود [...] بسم اللهی گفت و وارد شد. سایه بزرگ و لرزان سر خود که تا وسط گنبد های سقف

حمام کشیده شده بود، با ترس نگاهی کرد و به فکر فرو رفت. بلندتر یک بسم‌الله دیگر گفت و خود را به پله‌های خزینه رسانید (آل احمد، ۱۳۳۱، ص. ۱۶۳).

«در باور مردم عامه، جن‌ها در تاریکی، تنهایی و در مکان‌هایی مانند گرمابه، آب‌انبار، پستو و غیره وجود دارند» (ذوالفقاری، ۱۳۹۴، ص. ۴۰۶). «گفته می‌شود، باید پیش از ریختن آب داغ روی زمین بسم‌الله گفت. وقتی بسم‌الله گفته می‌شود جن و غول و شیاطین فرار می‌کنند» (ذوالفقاری، ۱۳۹۴، ص. ۴۱۶). در اینجا می‌توان نتیجه گرفت که شاخص بارز این قسمت از داستان که در رابطه با موجودات متوهم و غیرمرئی مانند «جن» و «ازماهتران» در ایران و کشورهای خاور نزدیک به اشکال گوناگون شکل گرفته است، بدون کوچک‌ترین اشاره‌ای به آن‌ها، تنها با درک فضای فرهنگی که داستان در آن روایت می‌شود، ممکن است و هرگز نمی‌توان اصل مطلب را در قالب یک ترجمه ساده ادا کرد؛ بنابراین، یکی از چالش‌های اساسی دیگری که مترجم آثار ادبی از زبان فارسی به آلمانی به آن روبه‌رو خواهد بود پرداختن به همین بستر نامرئی است که اصل داستان در آن شکل گرفته است و لازم است که حین برگردان اثر به زبان بیگانه توجه کافی به آن را مبذول دارد.

۲.۳. شیوه‌ها و راهکارهای ترجمه برای متون ادبی

در بخش پیشین به ابعادی از رابطه ژرف میان ادبیات با فرهنگ عامه و اینکه این پیوند می‌تواند همه‌جا مترجم را با مشکلات اساسی روبه‌رو کند، پرداخته شد. در واقع، مادامی که برای مفاهیم در هر دو زبان مبدأ و مقصد معادل «یک‌به‌یک»^۱ یا «یک‌به‌چند»^۲ وجود دارد، مشکل خاصی در ترجمه به وجود نمی‌آید، بلکه چالش اصلی با «یک‌به‌صفر»^۳ آغاز می‌شود، جایی که برای واژه، مفهوم یا فضای روایی در زبان مقصد هیچ نمونه یا جایگزینی وجود ندارد (کالر، ۲۰۰۱). تردیدی نیست، ترجمه ادبی خلاقانه است که نتیجه آن، اگرچه ویژگی‌های اصل اثر را تا حد زیادی در خودش دارد، اما به هیچ وجه به این معنا نیست که ترجمه را می‌توان با اصل اثر

---

1. one-to-one
2. one-to-many
3. one-to-zero
4. Koller

یکسان یا برابر دانست. حتی اگر مترجمی اثر ادبی را با تحلیل‌ها و مقایسه‌های دقیق و با استفاده از ایده‌های خلاقانه از فارسی به آلمانی ترجمه کرده باشد، باز هم باید بدانیم که چیزی به‌عنوان یک ترجمه نمونه از یک متن ادبی وجود ندارد (خدایی، ۱۳۹۰)، زیرا با توجه به نظام‌های زبانی مختلف و ابزارها و قواعد زیبایی‌شناختی ناهمگن، برگردان یک متن بدون تغییر، جابه‌جایی و رمزگذاری به‌سختی امکان‌پذیر است (خدایی، ۱۳۹۰). باوجوداین، می‌توان با بررسی ابعاد و بهره‌گیری از شیوه‌های مختلف در جهت استانداردسازی و وفاداری به متن اصلی گام‌های مؤثر برداشت.

حدادی و پروان (۱۴۰۰)، در بحث ترجمه از سه نوع مختلف سخن به میان آورده‌اند: (۱) ترجمه تحت‌اللفظی؛ (۲) ترجمه لفظ‌به‌لفظ؛ (۳) ترجمه آزاد (اشوارتس‌لوزه^۱، ۲۰۰۸).

۲.۳.۱. ترجمه تحت‌اللفظی

در این شکل از ترجمه متنی را به‌گونه‌ای ترجمه می‌کنیم که بر اساس واحدهای معنایی زبان مبدأ و واحدهای نحوی در زبان مقصد نوشته شده‌اند و همواره برای واحدهای معنایی در زبان مقصد به دنبال معنای نزدیک در زبان مبدأ هستیم (اشوارتس‌لوزه^۲، ۲۰۰۸). به‌عبارت‌دیگر در این روش، بومی‌سازی در حوزه نحو و بیگانه‌سازی در حوزه معنا صورت می‌پذیرد (حدادی و پروان، ۱۴۰۰).

۲.۳.۲. ترجمه لفظ‌به‌لفظ

در ترجمه لفظ‌به‌لفظ «با متنی در زبان مقصد روبه‌رو خواهیم بود که بر اساس واحدهای معنایی و نحوی زبان مبدأ نوشته شده‌اند. به‌عبارت‌دیگر در این روش، بیگانه‌سازی در حوزه‌های نحو و معنا صورت گرفته است. منظور این است که برای واحدهای معنایی زبان مبدأ در زبان مقصد، معنای نزدیک با زبان مبدأ در نظر گرفته شده و از نظر نحوی دو زبان مبدأ و مقصد

1. Schwarzlose

2. Schwarzlose

مشابه هم شکل گرفته‌اند [...] البتّه، اینکه در دنیا دو زبان با ساختار نحوی کاملاً مشابه وجود داشته باشد، جای شکّ و تردید است» (حدّادی و پروان، ۱۴۰۰، ص. ۴۹).

۲.۳.۳. ترجمه آزاد

در ترجمه آزاد «واحدهای نحوی و معنایی زبان مبدأ در قلب واحدهای نحوی و معنایی زبان مقصد نمود پیدا می‌کنند. در این نوع ترجمه متن را به گونه‌ای ترجمه می‌کنیم واحدهای نحوی و معنایی در زبان مبدأ بر اساس واحدهای معنایی و نحوی زبان مقصد نوشته شوند، طوری که بومی‌سازی در حوزه‌های نحو معنا انجام پذیرد» (شرایبر، ۱۹۹۳). «ترجمه آزاد به‌ویژه برای متون ادبی توصیه می‌شود که بار معنایی خاص دارند و در صورت ترجمه تحت و اللفظی و لفظ‌به‌لفظ گنگ هستند» (حدّادی و پروان، ۱۴۰۰، ص. ۵۰).

البتّه باید این نکته را هم در نظر گرفت که با توجه به هدف ترجمه و نوع متن ادبی می‌توان از اشکال مختلف ترجمه تحت‌اللفظی، لفظ‌به‌لفظ و آزاد استفاده کرد. نکته تعیین‌کننده با توجه به هدف مقله، تعیین معادل مناسب در همه ابعاد، از ترجمه واژگانی گرفته تا بازآفرینی یا شفاف‌سازی فضای روایی متن مبدأ در متن مقصد است. برای ترجمه واژگان، عبارات و جملات درون متن حدّادی و پروان (۱۴۰۰) هفت شیوه و راهبرد را معرفی کرده‌اند: ۱- وام‌گیری؛ ۲- گرت‌برداری؛ ۳- ترجمه لفظ‌به‌لفظ (ترجمه لغت به لغت)؛ ۴- تبدیل؛ ۵- تعدیل؛ ۶- تعادل (هم‌ارزی)؛ ۷- اقتباس (حدّادی و پروان، ۱۴۰۰؛ رسول، ۲۰۱۹). در این میان وام‌گیری، تعدیل و تعادل را می‌توان به‌عنوان شیوه‌های برتر به‌منظور حفظ اصالت و انتقال فضای فرهنگی به کار برد.

۲.۳.۴. وام‌گیری

وام‌گیری، اگرچه در راستای ترجمه تحت‌اللفظی قرار دارد، اما می‌توان در مواردی از آن در جهت انتقال مفاهیم از زبان فارسی به آلمانی بهره گرفت. منظور از وام‌گیری «انتقال واژه یا اصطلاح از زبان مبدأ به زبان مقصد با حفظ معنا است» (حدّادی و پروان، ۱۴۰۰). در این شیوه

1. Schreiber

2. Rasul

واژگان وام گرفته شده از زبان مبدأ با سیستم نگارشی و آوایی زبان مقصد مطابقت داده می‌شوند (رسول، ۲۰۱۹)، به‌طور مثال، استفاده از «Nouruz» در زبان آلمانی به‌جای «نوروز» در زبان فارسی.

۲.۳.۵. تعدیل

در این راهبرد که در راستای ترجمه آزاد و مفهومی قرار دارد (حدادی و پروان، ۱۴۰۰)، نه تنها از بعد دستوری، بلکه به لحاظ محتوایی نیز انتقالی از زبان مبدأ به مقصد صورت می‌گیرد که با دیدگاه و تفکر حاکم در زبان مقصد همخوانی داشته باشد (رسول، ۲۰۱۹)، از جمله استفاده از «Taufe» به‌جای «غسل کردن» در فارسی. اگرچه غسل کردن در زبان و فرهنگ فارسی متفاوت با آلمانی است، اما در اینجا ترجمه نوعی تعدیل در راستای درک خواننده غیر بومی به‌شمار می‌آید.

۲.۳.۶. تعادل

شیوه دیگر در راستای ترجمه آزاد تعادل است و در این شیوه جمله زبان مقصد جایگزین جمله‌ای از زبان مبدأ می‌شود (هوزه، ۱۹۹۷). برای این منظور می‌توان، به دلیل بافت و ساختار زبانی و فرهنگی متفاوت، از پتانسیل‌های موجود در زبان مقصد، مانند اشکال مؤدبانه، فعل‌های امری و غیره برای بیان منظور و حفظ اصالت زبان مبدأ بهره جست. به‌طور مثال، می‌توان از تعارفات در اینجا نام برد. مثلاً، استفاده از «Bittebedienen Sie sich» به‌جای «میل فرمودن» (امیری، ۲۰۱۸).

علاوه بر شیوه‌های نام‌برده سه راهکار دیگر در راستای حفظ اصالت و انتقال بار فرهنگی مفاهیم از زبان فارسی به آلمانی توصیه می‌شوند: ۱- استفاده از توضیح تکمیلی یا تفسیر کوتاه داخل پرانتز درون متن؛ ۲- استفاده از پانویس برای تبیین بار و تفاوت‌های فرهنگی میان زبان مبدأ با مقصد (راین‌آرت، ۲۰۰۹)؛ ۳- استفاده از مقدمه به‌منظور آشناسازی خواننده غیربومی با

فضای روایی داستان. به‌ویژه راهکار سوم این موقعیت را به خواننده می‌دهد که ضمن درک وقایع به خواندن بدون وقفه داستان ادامه دهد (صلح‌جو، ۲۰۱۴).

۳. روش پژوهش

مطالعه حاضر از حیث روش کیفی با تکیه بر داده‌های پیش‌مطالعه‌ای^۱ و طرح پیش‌آزمون-پس‌آزمون^۲ با گروه کنترل است. جامعه پژوهش شامل دانشجویان رشته زبان و ادبیات آلمانی در گروه سنی بزرگسال بین ۲۳ تا ۳۶ بوده است. این دانشجویان در مقطع کارشناسی دانشگاه شهید بهشتی در حوزه‌های زبان، ادبیات و ترجمه تربیت شده و موفق به گذراندن واحدهای درسی مربوط به ترجمه، از جمله ترجمه متون ادبی از فارسی به آلمانی و به‌عکس شده‌اند. علت انتخاب این افراد با هدف پژوهش ارتباط مستقیم دارد: معرفی راهکارهای نوین به دانشجویان رشته زبان، ادبیات و مترجمی زبان آلمانی در زمینه ترجمه متون ادبی از فارسی به آلمانی و به‌عکس به هدف تقویت دانش ترجمه ادبی و پرورش مهارت‌های بینا فرهنگی. به این صورت که از دانشجویانی که پیش‌ازین موفق به گذراندن واحد «ترجمه ادبی» در دانشگاه شده‌اند، دعوت شد تا در دوره ترجمه متون ادبی از فارسی به آلمانی شرکت کنند. به این ترتیب، یازده نفر شرکت‌کننده در طرح آموزشی و هفت نفر گروه کنترل برای شرکت در طرح پیش‌آزمون-پس‌آزمون داوطلب شدند.

۳.۱. ابزار تحقیق

در این تحقیق از جملات ادبی، برگرفته از آثار نویسندگان معاصر ایرانی به‌منظور ترجمه از زبان فارسی به آلمانی استفاده شد. جملات بر اساس معیارهای منطبق با بخش (۱-۳) همین پژوهش، به‌عبارت‌دیگر باورها و اعتقادات عامیانه، معنای مجاز، تعارفات، افسانه‌ها، احساسات، القاب و عناوین، مناسبت‌ها و فضای روایی انتخاب شدند. علت انتخاب این جملات به چالش

1. prestudy

2. pre-test-post-test

کشیدن دانشجویان رشته زبان و ادبیات آلمانی برای یافتن معادل مناسب در رابطه با واژه، عبارت یا موضوعی مشخص از فرهنگ کاملاً ایرانی بوده است. جملات عبارت بودند از:

- «همه این سروصداها [...] به یاد تمام اهل محل می‌آورد که خانه حاج عباس‌قلی آقا نذری می‌پزند؛ و آن هم سمنوی نذری» (آل احمد، ۱۳۳۱، ص. ۱۳).
- «بی‌بی قافله بی‌آنکه از خودش چیزی بگوید پی‌کارش رفت. با رفتنش مادر [...] گفت: «جغد شوم به خرابه‌اش برگشت» (کریمی، ۱۴۰۱، ص. ۳۱).
- «خوش‌مرام: جناب خدام حضرتی، [...] یک کمی از این باقلوای خانگی میل بفرمایید. [...]

خدام حضرتی: خیلی تشکر می‌کنم، صرف شده.

هوشنگ‌خان: ایشان کمی رودروایسی می‌کنند [...]» (پزشک‌زاد، ۱۳۷۲، ص. ۲۷).

- «عمه در تعبیر این خواب گفت [...] اینکه از آتش درآمده یعنی امتحان خود را داده و [...] زری از حرف عمه به یاد داستان سیاوش افتاد [...]» (دانشور، ۱۳۴۸، ص. ۲۳۹).

- «فرزانه که از خجالت سرخ شده بود، مجبور شد چادرش را تا روی چشم‌ها پایین بکشد» (شاه‌حسینی، ۱۳۷۸، ص. ۶۳).

- «پسرها با مادرشان تصمیم گرفتند برای عید ایرانی‌ها حاجی‌فیروز را نونوار کنند» (دانشور، ۱۳۴۰، ص. ۳۳).

- «بسم‌اللهی گفت و وارد [گرمابه] شد. بلندتر یک بسم‌الله دیگر گفت و خود را به پله‌های خزینه رسانید» (آل احمد، ۱۳۳۱، ص. ۱۶۳).

به‌منظور سنجش کیفیت ترجمه از معیارهای ارزیابی آزمون مترجمی و بین‌المللی «یورواگزم»^۱ (یورواگزم بین‌المللی، ۲۰۱۳) استفاده شد و پس از تطابق با شیوه‌ها و راهکارهای ترجمه برای متون ادبی فارسی، یعنی توضیح پراتزی، پانویس، تعادل، تعدیل و وام‌گیری

بازنگری و تلفیق نهایی شد. علت استفاده از این آزمون بررسی تفاوت‌ها و دستیابی به نتایج آماری و استنتاجی بوده است. تمام معیارها به سه قسمت حوزه ترجمه، دقت و تداخل تقسیم شده و بارم‌بندی‌ها در بازه ۱ تا ۵ قرار گرفته‌اند. سپس قسمت شیوه‌ها و راهکارها به آن اضافه شد که شامل بارم‌بندی نیست و تنها با «بله» یا «خیر» پاسخ داده می‌شوند. در اینجا می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که با کمک شیوه‌ها و راهبردها می‌توان کیفیت ترجمه در قسمت‌های «حوزه، دقت و تداخل» را بهبود بخشید.

Ln press

شيوه‌ها و راهکارها	تداخل	دقت	حوزه ترجمه
وام‌گیری: انتقال واژه یا اصطلاح از زبان مبدأ به زبان مقصد با حفظ معنا.	تداخل‌های زبانی (بله خیر)		
تعدیل: ترجمه از زبان مبدأ به مقصد با در نظر گرفتن دیدگاه و تفکر حاکم در زبان مقصد.	کوچک (واژگانی و دستوری) از زبان مبدأ به مقصد دیده می‌شوند، اما به فهم هیچ آسیبی وارد نمی‌کنند (۵).	اشتباهات سطحی در متن وجود دارند که به‌ندرت فهم را دچار مشکل می‌کنند (۵).	افکار در سطح جمله، پاراگراف و متن طوری با یکدیگر مرتبط شده‌اند که می‌توان آنها را به‌عنوان یک واحد کل در نظر گرفت (۵).
تبادل: استفاده از پتانسیل‌های موجود در زبان مقصد، مانند اشکال مؤدبانه، فعل‌های امری و غیره برای بیان منظور و حفظ اصالت زبان مبدأ.	تداخل‌های زبانی از زبان مبدأ به مقصد وجود دارند، اما چندان اساسی نیستند که فهم را دچار مشکل جدی کنند (۳).	تعدادی غلط در متن موجود است که گاهی فهم را دچار مشکل می‌کنند، اما در مجموع چندان مشکل‌ساز نیستند (۳).	افکار در سطح جمله، پاراگراف و متن با یکدیگر مرتبط‌اند، حتی اگر انتخاب واژه به‌طور ۱۰۰٪ با زمینه مطابقت ندارد (۳).
پانویس: در جهت تبیین تفاوت‌های فرهنگی. (بله خیر)	وجود دارند، طوری که فهم را به‌شدت دچار مشکل می‌کنند و روی خواننده اثر منفی می‌گذارند (۱).	ایرادات اساسی در متن مشاهده می‌شوند که فهم را به‌شدت دچار مشکل می‌کنند و تأثیر منفی روی خواننده می‌گذارند (۱) (یورواگرم بین‌المللی، ۲۰۱۳).	به‌هیچ‌وجه از اتصال‌دهنده‌های زبانی برای ارتباط افکار با یکدیگر استفاده نشده است (۱) (یورواگرم بین‌المللی، ۲۰۱۳).
از توضیح پرانتزی: استفاده از توضیح تکمیلی یا تفسیر کوتاه داخل پرانتز برای روشن‌سازی نکات مبهم درون متنی (بخش ۳.۲ همین مقاله).	تداخل‌های زبانی اساسی از زبان مبدأ به مقصد وجود دارند، طوری که فهم را به‌شدت دچار مشکل می‌کنند و روی خواننده اثر منفی می‌گذارند (۱) (یورواگرم بین‌المللی، ۲۰۱۳).		

شایان یادآوری است که در این پژوهش، تمرکز اصلی روی انتقال راهکارهای ترجمه در جهت یافتن معادل مناسب در همه ابعاد از واژه گرفته تا بازآفرینی فضای فرهنگی در زبان مقصد بود، بنابراین تجزیه و تحلیل ترجمه‌ها با نگاه خاص به معیار چهارم یعنی شیوه‌ها و راهکارها صورت می‌پذیرد.

۳.۲. روش اجرا

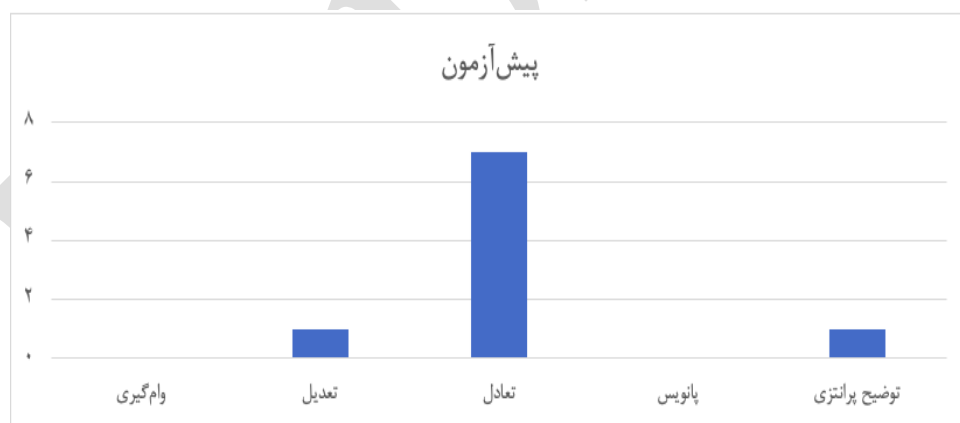
این مطالعه در دو جلسه نود دقیقه‌ای، نود دقیقه برای اجرای پیش‌آزمون-پس‌آزمون و نود دقیقه برای معرفی راهکارها در رابطه با ترجمه تخصصی متون ادبی، با هدف بهبود مهارت‌های ترجمه‌ای دانشجویان رشته زبان و ادبیات آلمانی دانشگاه شهید بهشتی تهران انجام شد. به منظور تعیین پیشرفت دانشجویان از یک پیش‌آزمون و یک پس‌آزمون استفاده شد. به این صورت که پس از انجام پیش‌آزمون، طرح آموزشی اجرا گردید. سپس پس‌آزمون اجرا شد و در آخر نتایج جمع‌آوری و مورد تحلیل قرار گرفت.

در ابتدای تحقیق، از مجموع یازده نفر شرکت‌کننده هفت نفر در پیش‌آزمون شرکت کردند. گروه کنترل هیچ شیوه و راهکار خاصی دریافت نکرد، بلکه شرکت‌کنندگان پس از دریافت جملات تنها چهار دقیقه برای هر جمله فرصت داشتند تا ترجمه خود به زبان آلمانی را از طریق پیام‌رسان «واتس‌آپ» ارسال کنند. پس از آن نتایج گردآوری و تحلیل شد. نتایج آماری پیش‌آزمون همراه با دسته‌بندی اطلاعات بر اساس معیارهای «وام‌گیری»، «تعدیل»، «تعادل»، «پانویس» و «توضیح پرانتزی» صورت پذیرفت.

پس از سی دقیقه اجرای طرح آموزشی، پس‌آزمون برگزار شد و از هفت نفر گروه کنترل، خواسته شد، هر یک به صورت جداگانه ترجمه‌های اولیه خود را با استفاده از شیوه‌های نام‌برده، وام‌گیری، تعدیل، تعادل، پانویس و توضیح پرانتزی اصلاح و از طریق پیام‌رسان «واتس‌آپ» بار دیگر ارسال کنند. نتایج جمع‌بندی، تحلیل و این بار نیز بر اساس معیارهای «وام‌گیری»، «تعدیل»، «تعادل»، «پانویس» و «توضیح پرانتزی» دسته‌بندی شد.

۴. یافته‌های پژوهش

بخش حاضر نتایج دو قسمت پژوهش را نشان می‌دهد. طبق آمار، در پیش‌آزمون هیچ‌یک از دانشجویان از شیوه‌های وام‌گیری و پانویس برای انتقال و شفاف‌سازی مفاهیم فرهنگی از زبان فارسی به آلمانی استفاده نکردند. تنها یکی از دانشجویان راهکار «تعدیل» را برای ترجمه واژه «ندری» با عنوان «Opfergabe» بدون توضیح اضافی در این زمینه به کار برده بود. مشاهدات همچنین نشان دادند که دانشجویان بیشتر از همه از شیوه «تعادل» برای ترجمه تعارفات استفاده کردند. به‌طور مثال، به‌کارگیری حالت دستوری فعل امری در زبان آلمانی برای «میل فرمودن»^۱ در زبان فارسی، تنها یکی از دانشجویان از «توضیح پرانتزی» تنها برای ترجمه واژه «گرما»^۲ از فارسی به آلمانی استفاده کرده بود. از این رو می‌توان نتیجه گرفت که ترجمه‌ها به دلیل عدم توجه و به‌کارگیری شیوه‌ها و راهبردهای مؤثر در انتقال بار فرهنگی مفاهیم در زمینه‌های «حوزه، دقت و تداخل» نیز چندان رضایت‌بخش نیستند و نیازمند بازنگری کلی‌اند. نمودار زیر نتایج پیش‌آزمون را به‌صورت خلاصه نشان می‌دهد:

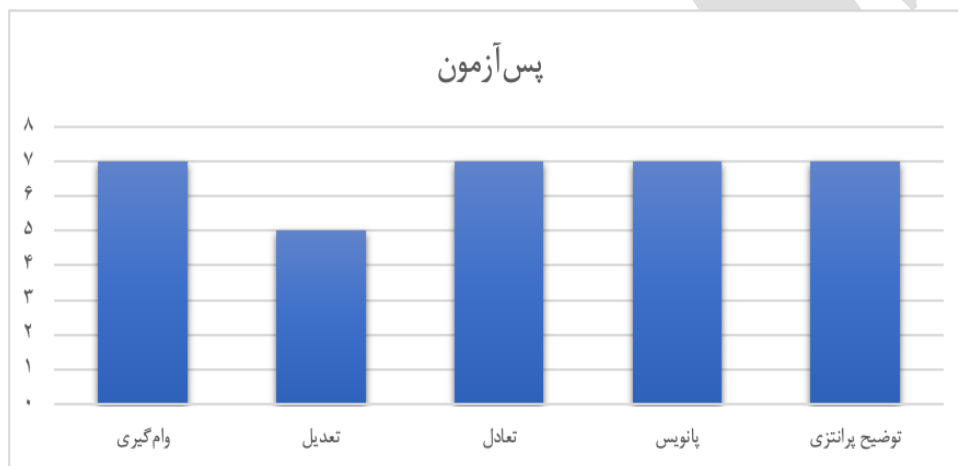
نمودار ۱. نتایج آمار توصیفی پیش‌آزمون

1. Bitte nehmen Sie etwas von diesem hausgemachten Baklava
2. altes iranisches öffentliches Bad.

نتایج پس‌آزمون به این صورت بود که گروه کنترل در پس‌آزمون در همه زمینه‌ها نسبت به قبل از اجرای طرح آموزشی با اختلاف معناداری بهتر عمل کرده است. همه دانشجویان از راهبرد وام‌گیری و هم‌زمان استفاده از پانویس برای توضیح بیشتر و شفاف‌سازی فضای فرهنگی به‌خوبی بهره گرفتند، مانند ترجمه «سمنو»^۱، «خزینه»^۲ و «حاجی فیروز»^۳ که به‌رغم بار فرهنگی سنگینشان که مطلب را خوب و قابل فهم بیان می‌کنند. از سوی دیگر همه فراگیران جز یک نفر رشد مثبتی در زمینه استفاده از راهکار تعدیل نشان دادند. به‌طور مثال، به‌کارگیری واژه آلمانی «Opfergabe» برای «ندری» در فارسی و هم‌زمان استفاده از پانویس^۴ به‌منظور روشن‌سازی فضای فرهنگی. همچنین، همه دانشجویان تحت تأثیر پتانسیل‌های واژگانی و دستوری زبان آلمانی، رشد چشمگیری را هنگام ترجمه تعارفات و اصطلاحات دارای بار فرهنگی از زبان فارسی به آلمانی نشان دادند. به‌طور مثال، استفاده از حالت دستوری امری برای «میل فرمودن»^۵ و ترجمه لفظ‌به‌لفظ «از خجالت سرخ شدن»^۶ از فارسی به آلمانی و هم‌زمان استفاده از پانویس برای شفاف‌سازی معنای مجازی و تفاوت‌های فرهنگی. به‌طور مثال، درحالی‌که در آلمانی اصطلاح «vor Wut rot werden» (دودن^۷، ذیل واژه rot) به معنای «از شدت عصبانیت قرمز شدن» را داریم، در فارسی در اصطلاح، افراد از شرم قرمز می‌شوند. شایان یادآوری است که طبق آمار، همه دانشجویان از راهبرد پانویس و توضیح پراگماتیکی برای شفاف‌سازی و انتقال فضای فرهنگی در رابطه با افسانه‌ها، مانند داستان «بی‌گناهی سیاوش»^۸،

1. Samanaou ist ein Bestandteil der sieben S-Tafel des Nowruz.
2. In den Badehäusern gibt es ein Becken, das nicht so groß und tief ist wie ein Schwimmbad. Dort wird das Wasser gespeichert und zum Baden verwendet.
3. ist eine Figur der iranischen Volkskultur, die zu Beginn des iranischen Neujahrsfestes Nowruz auf den Straßen erscheint.
4. Es bedeutet, dass eine Person beschließt, etwas für Gott zu tun. Diese Arbeit, die an sich empfehlenswert ist, Normalerweise sind die Gelübde, die eine Person ablegt, an Bedingungen geknüpft, das heißt, er gelobt beispielsweise, Essen zu kochen und es den Bedürftigen zu geben.
5. Herr Khodam Hazrati, bitte bedienen Sie sich von diesem hausgemachten Baklava.
6. Es war in der alten iranischen Literatur ein positives Zeichen von Keuschheit, rot zu werden (besonders für Frauen)
7. Duden
8. Siawasch ist eine Figur aus dem Epos Schāhnāme des Dichters Firdausi und gilt in der persischen Literatur als ein Symbol für die Unschuld.

احساسات، مانند دزدیدن نگاه به خاطر خجل شدن^۱، القاب و عناوین، مانند «بی بی»^۲ به جای مادربزرگ، معنای مجاز، مانند جغد شوم^۳، مناسبت‌ها، مانند عید نوروز^۴ و نیز فضای روایی، مانند باور به داستان جن و پری و گفتن بسم الله^۵ به خوبی استفاده کردند. در اینجا، همچنین می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که گروه کنترل در پس‌آزمون در زمینه «حوزه، دقت و تداخل» با اختلاف معناداری بهتر عمل کرده است. این امر به تنهایی نشان‌دهنده نقش مؤثر استفاده از راهکارها و شیوه‌های انتقال بار فرهنگی از زبان مبدأ به مقصد است. نمودار ذیل خلاصه نتایج پس‌آزمون را نشان می‌دهد:

نمودار ۲. نتایج آمار توصیفی پس‌آزمون

1. Farzaneh musste ihren Schleier (Chador) bis zu den Augen herunterziehen (weil es ihr sehr peinlich war).
2. meist eine alte Dame (oder Großmutter)
3. Die Eule wird in der iranischen Kultur oft als unheiliges Tier angesehen (wie der Uhu, unheiliger Totenvogel)
4. daspersische Neujahr
5. In der Vergangenheit waren viele Menschen der Meinung, dass sich in den Bädern unheimliche Geister und Teufel befinden, deshalb sprachen sie beim Betreten den Namen Gottes, um sich zu schützen.

۵. بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر تلاشی بود در راستای بررسی و معرفی راهکارهای مؤثر به‌منظور بالا بردن سطح مهارت‌های ترجمه ادبی دانشجویان رشته زبان و ادبیات آلمانی در دانشگاه‌های ایران. در این پژوهش نیاز جدیدی درباره لزوم پرداختن به بافت فرهنگی متون، به‌ویژه متون ادبی حین آموزش ترجمه از فارسی به آلمانی کشف شد که بخشی از آن‌ها در مطالعات پیشین نیز مشاهده گردید. یکی از مهم‌ترین هدف‌های این تحقیق طراحی یک پیش‌نویس آموزشی، با در نظر گرفتن این حقیقت که ادبیات آینه فرهنگ است و متن‌های ادبی دربرگیرنده شمار زیادی از نشانه‌ها و تمثیل‌های فرهنگی می‌باشند، بوده و می‌توان گفت که طراحی این پیش‌نویس با نتایج تحقیقات توران^۱ (۲۰۱۸)، روخه (۲۰۰۱) و خدایی (۱۳۹۰) که به مترجم لقب میانجی فرهنگی را می‌دهد، همخوانی دارد. به همین سبب است که جملات طرح آموزشی با اتکا بر مولفه‌های فرهنگی که میان زبان فارسی با دیگر زبان‌ها ایجاد تمایز می‌کنند، دربردارنده مفاهیمی چون نذری، تعارف، جغد به‌عنوان نماد شومی، از آتش درآمدن با اشاره به افسانه سیاوش، سرخ‌شدن مجاز از خجل‌شدن، نوروز باستانی به‌عنوان جشن ملی ایرانی و گفتن بسم‌الله در گرمابه به‌عنوان نمادی برای دور کردن جن و موجودات نحس بوده است (بیلگو، ۲۰۰۸؛ گوتس^۳، ۲۰۱۰؛ امیری، ۲۰۱۷؛ طغیانی، ۱۳۸۴؛ ذوالفقاری، ۱۳۸۴). همچنین طراحی این پیش‌نویس با یافته‌های اسنل-هورن‌بای^۴ (۲۰۰۷) درگاهی و حدادی (۱۳۹۷) که از ضرورت انتقال توانش بینا فرهنگی به دانشجویان رشته مترجمی زبان آلمانی سخن گفته‌اند، نیز مطابقت دارد. این افراد در تحقیقات خود نشان دادند که کسب توانش بینا فرهنگی به‌عنوان مهارتی خاص در بین مترجمان ضرورتی اجتناب‌ناپذیر به‌شمار می‌آید. بر این اساس، پیش‌نویس پژوهشی که در این تحقیق معرفی و مورد آزمایش قرار گرفت، دربرگیرنده نکات خاص در زمینه کسب توانش میان فرهنگی بود که لازم است هر مترجم اثرهای ادبی با آن‌ها آشنا باشد (اسنل-هورن‌بای، ۲۰۰۷؛ درگاهی و حدادی، ۱۳۹۷). البته، تفاوت مهم این تحقیق با یافته‌های

1. Turan
2. Bilgü
3. Götz
4. Snell-Hornbay

پژوهش پیشین در این بود که پیش‌نویس حاضر به معرفی شیوه‌ها و روش‌هایی می‌پردازد که مقصود از آن‌ها پیش از هر چیز توجه به عمل‌گرایی حین ترجمه است: مترجم نباید بتواند ضمن آشنایی با هر دو زبان مهارت ادبی داشته باشد، یعنی با استفاده از شیوه‌های کارآمد در تقلیل نقاط مبهم فرهنگی و ظرافت‌های موجود در زبان مبدأ، ظرفیت‌های متناسب را ایجاد کند، به گونه‌ای که اصالت‌گرایی از دست نرود و خواننده غیربومی در جریان فضا و بافت فرهنگی که متن ادبی در آن شکل گرفته است، قرار بگیرد.

از دیگر یافته‌های مهم پژوهش آن بود که با به‌کارگیری شیوه‌های متنوع می‌توان باعث بالا رفتن کیفیت و افزایش وضوح مؤلفه‌های فرهنگی متنی گردید که به زبان خارجی برگردانده می‌شود. این یافته‌ها در راستای نتایج تحقیقات شرایبر (۱۹۹۳)، شوارتس‌لوزه (۲۰۰۸) و حدادی و پروان (۱۴۰۰) قرار دارد، به‌ویژه آنجا که استفاده از اشکال مختلف ترجمه تحت‌اللفظی، لفظ‌به‌لفظ و آزاد، مانند وام‌گیری، تعدیل و تعادل، نقش مؤثر چشم‌گیری در بهبود کیفیت ترجمه و انتقال ابعاد گوناگون فرهنگی از زبان فارسی به آلمانی را بر عهده دارد (شرایبر، ۱۹۹۳؛ شوارتس‌لوزه، ۲۰۰۸؛ حدادی و پروان، ۱۴۰۰). نتایج تحلیل‌ها نشان دادند که گروه آزمایش در پیش‌آزمون در انتخاب هرگونه راهکار خلاقانه و بازتاب نمادهای فرهنگی حین ترجمه بسیار ضعیف عمل کرده است. درحالی‌که نتایج پس‌آزمون حاکی از آن است که استفاده از این شیوه‌ها برای نیل به اصالت‌گرایی و بازتاب فضای فرهنگی تأثیر به‌سزایی در بهبود عملکرد دانشجویان داشته است. چه‌بسا، چنانچه در مشاهدات بعدی مشخص گردید، شیوه‌های نامبرده، به‌ویژه وام‌گیری و تعادل به‌تنهایی تأثیر مثبت بسزایی در بازتاب فضای فرهنگی اصیل ندارند. مهم‌ترین دلیل، عدم توجه کافی این راهکارها به چگونگی فرایند انتقال بار فرهنگی از زبان مبدأ به مقصد است. به این معنا که گاهی یافتن واژه همخوان در زبان آلمانی یا وام گرفتن یک مفهوم از زبان فارسی و انتقال آن به زبان مقصد به همان شکل که هست، کمک شایانی به بازسازی فضا و انتقال بار فرهنگی نمی‌کند؛ بنابراین لازم است، وقتی در حال ترجمه متنی ادبی دارای ریشه‌های فرهنگی عمیق از فارسی به آلمانی هستیم، از شیوه‌های خلاقانه دیگری هم استفاده کنیم تا بتوان از آن طریق به روشن‌سازی فضای درون فرهنگی متن ادبی کمک نمود (امیری، ۲۰۱۷). در همین راستا، نتایج به‌دست‌آمده مطابق با

روش‌هایی بودند که راین‌آرت (۲۰۰۹)، صلح‌جو (۲۰۱۴) و امیری (۲۰۱۷) در کنار راهکارهای پیشین تحت عنوان توضیح پُرانتزی و پانویس به‌منظور شفاف‌سازی بافت فرهنگی متون ادبی حین ترجمه از فارسی به آلمانی معرفی کرده است؛ بنابراین، تفاوت معناداری دیده می‌شود میان ترجمه‌هایی که تنها به یافتن واژه همخوان (تعادل) و یا وام‌گیری بسنده کرده‌اند با آنهایی که پانویس و توضیح پُرانتزی را هم برای شفاف‌سازی فضای فرهنگی مورد استفاده قرار داده‌اند (راین‌آرت، ۲۰۰۹؛ صلح‌جو، ۲۰۱۴؛ امیری، ۲۰۱۷).

از سوی دیگر، والاترین هدف ترجمه هنگام بازگردانی هر متن ادبی از زبان فارسی به زبان‌های دیگر، به‌خصوص آلمانی دستیابی به معیارهایی است که تضمین‌کننده کیفیت ترجمه از جنبه‌های مختلف به‌ویژه دقت نظر و جلوگیری از تداخل زبانی است. نتایج به‌دست‌آمده از این مطالعه تا حد زیادی با معیارهای منتخب توسط «یورواگزم بین‌المللی» هماهنگی داشتند (یورواگزم بین‌المللی، ۲۰۱۳). مقایسه‌های تحلیلی میان نتایج پیش و پس‌آزمون نشان دادند که به‌خوبی می‌توان با استفاده از راهکارهای خلاق و پیدا کردن ظرفیت‌های موجود متناسب، گامی مهم و اساسی در جهت حفظ انسجام، دقت نظر و پیش‌گیری از شکل‌گیری تداخل‌های زبانی برداشت. برای مثال، می‌توان به‌راحتی با استفاده از توضیح پُرانتزی یا پانویس از احتمال به‌وجودآمدن تداخل‌های زبانی به‌خصوص در سطح واژه جلوگیری به عمل آورد. چنانچه در این مقاله نیز مشاهده گردید، ممکن است از طریق ترجمه لغوی واژه «غسل کردن» این کژفهمی در ذهن خواننده غیربومی به وجود بیاید که غسل کردن در روزمره ایرانی چیزی شبیه آتفاقی است که در دیگر فرهنگ‌های مرتبط با مسیحیت روی می‌دهد، در حالی اکتفا کردن به راهکار تعدیل، یعنی یافتن تنها یک واژه معادل در زبان مقصد تا حد زیادی موجب کاستن از بار فرهنگی متن اصلی و فضایی که رویداد فرهنگی در آن رخ داده است، می‌شود. حال، نتایج پس‌آزمون نشان دادند که کلیه دانشجویان پس از گذراندن ساعت آموزشی توانستند جملات را به‌گونه‌ای ترجمه کنند که با معیارهای تعیین‌کننده در «یورواگزم بین‌المللی» تا حد زیادی دارای تطابق بوده و می‌توان چنین نتیجه گرفت که استفاده از راهکارهای خلاق در زمینه ترجمه متن ادبی از فارسی به آلمانی با هدف حفظ اصالت و بازتاب فضای فرهنگی موجب بالا رفتن کیفیت کلی ترجمه از جنبه‌های مختلف انسجام، دقت نظر و تداخل می‌گردد.

بدین ترتیب با اتکا به نتایج این مقاله به واحدهای ترجمه در دانشگاه‌های ایران توصیه می‌شود که به شیوه‌ای آگاهانه و نظام‌مند به مؤلفه‌های فرهنگی در آموزش ترجمه بپردازند و شیوه‌های مؤثر برای انتقال فضای فرهنگی به خواننده غیربومی را ارزیابی و بازبینی کنند. همچنین پیشنهاد می‌شود با توجه به اینکه مطالعه حاضر از نوع پیش‌مطالعه است و چون نگارنده به دلیل محدودیت‌ها، از جمله فراگیر شدن ویروس کرونا و برگزاری کلاس‌ها به صورت مجازی و نیز مصادف شدن زمان نگارش مقاله با تعطیلات تابستانی این تحقیق را در ابعاد محدود انجام داده است، افراد دیگری آن را در جامعه آماری گسترده‌تر به انجام برسانند. شایان ذکر است که نتایج حاصل از این تحقیق نه تنها برای دانشجویان رشته زبان و ادبیات آلمانی، بلکه برای دانشجویان سایر زبان‌های خارجی در دانشگاه‌های ایران نیز می‌تواند مفید و مؤثر واقع شود.

کتاب‌نامه

- اخوان‌ثالث، م. (۱۳۹۴). *خوان هشتم*. انتشارات زانا.
- امیری، آ. (۱۳۹۹). بهره‌گیری از راهکارهای رویکرد ادبی به منظور بالا بردن سطح مهارت‌های نوشتاری دانشجویان رشته زبان آلمانی. *نقد زبان و ادبیات خارجی*، ۱۷(۲۵)، ۱۵-۴۳.
- <https://doi.org/10.52547/clls.17.25.15>
- آزاد ارمکی، ت. و، بیکران بهشت، م. (۱۳۸۹). تعارف در زیست روزمره ایرانی. *برگ فرهنگ*، (۲۲)، ۱۹۶-۲۰۹.
- آل احمد، ج. (۱۳۳۱). *زن زیادی*. انتشارات فردوس.
- آموزگار، ژ. (۱۳۸۶). *زبان، فرهنگ و اسطوره*. انتشارات معین.
- پزشک‌زاد، ا. (۱۳۴۹). *دایی جان ناپلئون*. انتشارات صفی‌علیشاه.
- پزشک‌زاد، ا. (۱۳۷۲). *شهر فرنگ از همه رنگ*. بوک‌پرس.
- پشت‌دار، ع.، یزدانی، ح.، و سرازدان، ف. (۱۴۰۰). بررسی عناصر ادبیات و فرهنگ عامه در اشعار منوچهر آتشی. *پژوهش‌نامه اورمزد*، (۵۷)، ۴-۲۶.
- جمال‌زاده، س. م. ع. (۱۳۰۷). *کباب‌غاز از مجموعه شاهکار*. نشر تهران.
- حدادی، م. ح. و پروان، ح. (۱۴۰۰). *فرایند و برآیند ترجمه از بعد تجربی*. انتشارات دانشگاه تهران.
- دانشور، س. (۱۳۴۰). *شهری چون بهشت*. انتشارات خوارزمی.

- دانشور، س. (۱۳۴۸). سووشون. انتشارات خوارزمی.
- درگاهی، ا. ح.، و حدادی، م. ح. (۱۳۹۷). ضرورت و بررسی راهکار انتقال توانش بین فرهنگی به دانشجویان رشته مترجمی زبان آلمانی دانشگاه تهران. *پژوهش‌های زبانشناختی در زبان‌های خارجی*، ۸(۲)، ۳۳۵-۳۳۷. <https://doi.org/10.22059/JFLR.2018.248888.447>
- دولت‌آبادی، م. (۱۳۹۹). *اسب‌ها، اسب‌ها از کنار یکدیگر*. نشر چشمه.
- ذوالفقاری، ح. (۱۳۹۴). *باورهای عامیانه مردم ایران*. نشر چشمه.
- ذوالفقاری، ح.، و باقری، ب. (۱۳۹۲). مهم‌ترین ویژگی‌های افسانه‌های پهلوانی ایرانی. *مطالعات فرهنگ-ارتباطات*، ۱۶(۳)، ۷-۳۹.
- شاه‌حسینی، ا. (۱۳۷۸). *توپ‌چنار*. فرهنگ و سینما.
- شکوهی بیدهندی، م.، سریری، ع.، و طالبی بیدهندی، م. (۱۳۹۱). الگوی رنگ در معابد و مساجد هند. *فصلنامه هنر و تمدن شرق*، ۱(۲)، ۱۸-۲۵.
- صلح‌جو، ع. (۱۳۸۶). ترجمه‌ناپذیری فرهنگی. *مترجم*، ۱۷(۴۶)، ۳۹-۴۳.
- طغیانی، ا. (۱۳۸۴). تأثیر متقابل ادبیات و فرهنگ. *کیهان فرهنگی*، ۲۲۷-۲۲۸، ۹۴-۹۷.
- عمید، ح. (۱۳۸۱). *فرهنگ فارسی عمید*. امیرکبیر.
- فایکا، ز. (۱۳۹۵). ادب و تعارف در ایران. *پژوهش‌های ایران‌شناسی*، ۶(۱)، ۱۰۵-۱۲۳.
- فیروزآبادی، س. س.، و امیری، آ. (۱۳۸۹). فرهنگ، زبان و آموزش. *برگ فرهنگ*، ۲۱(۲)، ۱۰۳-۱۱۱.
- کرمی، د. (۱۴۰۱). *نظرکرده*. آوای بوف.
- میرزاسوزنی، ص. (۱۳۹۷). تحلیل کنش‌گفتار تعارفات در فارسی، انگلیسی و فرانسه از منظر اجتماعی-فرهنگی. *مطالعات زبان و ترجمه*، ۵۱(۱)، ۱۹-۴۶. <https://doi.org/10.22067/its.v51i1.73880>
- هدایت، ص. (۱۳۱۱). *سه قطره خون*. نشر افسانه.

Amiri, A. (2017). Untersuchung der beziehung von Kultur, religion und sprache als ubersetzungsproblem [Investigating the relationship between culture, religion and language as a translation problem]. In M. Grein & C. Ersch (Eds.), *Neue methodische Ansätze im DaF-Unterricht/ [New methodical approaches in DaF lessons]* (Vol. 3, pp. 55-75). Salonlöwe.

Amiri, A. (2018). *Authentizität und wertkonflikte [Authenticity and value conflicts]*. Shaker.

Babai Shishavan, H., & Sharifian, F. (2016). The refusal speech act in a cross-cultural perspective: A study of Iranian English-language learners and Anglo-

- Australian speakers. *Language and Communication*, 47, 75–88. [https:// doi.org/ 10.1016/ j.langcom.2016.01.001](https://doi.org/10.1016/j.langcom.2016.01.001).
- Bilgü, I. (2008). *Sprache schafft Kultur. Kultur schafft sprache* [Language creates culture. Culture creates language]. [http:// www.igmg.org/ fileadmin/ pdf/ perspektif/ perspektive_2008-04.pdf](http://www.igmg.org/fileadmin/pdf/perspektif/perspektive_2008-04.pdf)
- Dargahi, A. H., & Haddadi, M. H. (2018). Zarurat va baresiy-e rāhkār-e enteghāl tavānesh beyne farhangi be daneshjuyān-e reshte motarjemi-e zaban ālmani daneshgāh-e Tehran [Studying the necessity and approach of transfer of intercultural competence to students of German language translation at the University of Tehran]. *Journal of Foreign Language Research*, 8(2), 507-528. <https://doi.org/10.22059/jflr.2018.248888.447>
- Erl, A., & Gymnich, M. (2007). *Interkulturelle Kompetenzen: Erfolgreich kommunizieren zwischen den Kulturen* [Intercultural skills: Communicating successfully between cultures]. Klett.
- Euroexam international. (2013). *Bewertungskriterien für die sprachmittlung* [Evaluation criteria for language mediation]. [https:// www.yumpu.com/ de/ document/ view/ 10503471/ bewertungs -kriterien -fur- die- sprachmittlung- euroexam](https://www.yumpu.com/de/document/view/10503471/bewertungs-kriterien-fur-die-sprachmittlung-euroexam)
- Götz, D. (2010). *Langenscheidt großwörterbuch Deutsch als fremdsprache* [Langenscheidt large dictionary of German as a foreign language]. Langenscheidt.
- Grabner-Haider, A., & Prenner, K. (2004). *Religionen und Kulturen der Erde* [Religions and cultures of the world]. UTB.
- Hadadi, M. H., & Parvan, H. (2021). *Farāyand va barāyand tarjomeh az bod tajrobi* [The process of translation from an empirical perspective]. University of Tehran Press.
- House, J. (1997). *Translation quality assessment: A model revisited*. Narr.
- Khodae, N. (2011). Die Herausforderung der literarischen Übersetzung [The challenge of literary translation]. In N. Khodae (Eds.), *Sprache und Literatur in interkultureller Perspektive* [Language and literature from an intercultural perspective] (pp.78-101). Teheraner Universität Verlag.
- Koller, W. (2001). *Einführung in die Übersetzungswissenschaft* [Introduction to translation studies]. Quelle & Meyer.
- Moradi, F., Nanquette, L., Hosseinipour, M., Amiri, A., & Rakhimov, D. (2013). *Publishing in Persian language*. International Alliance of Independent Publishers.
- Rasul, S. H. (2019). *Journalistic translation: Procedures and strategies in English-Kurdish translation of media texts*. Cambridge Scholars Publishing.
- Reinart, S. (2009). *Kulturspezifik in der fachübersetzung: Die bedeutung der kulturkompetenz bei der translationfachsprachlicher und fachbezogener texte* [Cultural specific items in technical translation: The importance of cultural competence in the translation of technical and technical texts]. Frank & Timme.
- Roche, J. (2001). *Interkulturelle sprachdidaktik* [Intercultural language didactics]. Narr.

- Schreiber, M. (1993). *Übersetzung und bearbeitung* [Translation and editing]. Narr.
- Schwarzlose, M. (2008). *Äquivalenzdiskussion. Heute noch sinnvoll?* [Equivalence discussion. Still useful today?]. Grin.
- Solhjou, A. (2014). Târojomeh nâpaziriy-e farhangi [Cultural untranslatability]. *Motarjem*, 17(46), 39-43.
- Toghiani, A. (2005). Tâsir moteghâbel-e adabiât va farhang [Mutual influence between literature and Culture]. *Keyhan Farhangi*, (227-228), 94-97.
- Turan, D. (2018). Die rolle sprachlicher und kultureller Kompetenz in der funktionalen übersetzung: Eine empirische Studie [The role of linguistic and cultural competence in functional translation: An empirical study]. *Diyalog Interkulturelle Zeitschrift Für Germanistik*, 6(1), 203-226.
- Zulfaqari, H. (2014). *Bâvarhây-e âmiyaneh mardom irân* [Common beliefs of Iranians]. Chesmeh.

درباره نویسندگان

آیتا امیری استادیار گروه زبان و ادبیات آلمانی در گرایش آموزش زبان آلمانی دانشگاه شهید بهشتی تهران است. پژوهش‌های مورد علاقه ایشان در حوزه آموزش زبان آلمانی و کسب مهارت‌های بینا فرهنگی می‌باشد.